

УДК 378.137

**ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬ З ІСТОРІЇ МЕДИЦИНИ В АНГЛОМОВНИХ СТУДЕНТІВ У ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

О.В.Ігнашук

***Анотація.** Проаналізовано особливості викладання дисципліни «Історія медицини» англомовним студентам у контексті сучасних принципів навчання в вищих навчальних закладах.*

***Ключові слова:** навчання, виховання, історія медицини, вищий навчальний заклад.*

***Аннотация.** Проанализированы особенности преподавания дисциплины «История медицины» англоязычным студентам в контексте современных принципов обучения в высших учебных заведениях.*

***Ключевые слова:** обучение, воспитание, история медицины, высшее учебное заведение.*

***Summary.** Abstract. The features of teaching "History of Medicine" English-speaking students in the context of modern principles of learning in higher education.*

***Keywords:** training, education, history of medicine, higher education institution.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі реформування освіти в Україні, наближення її до європейських стандартів актуалізується проблема вдосконалення змісту підготовки фахівців у системі вищої професійної освіти. Не є винятком і медична освіта, яка за своїм призначенням покликана здійснювати підготовку сучасного, висококваліфікованого, ринково-зорієнтованого працівника медичної галузі, спроможного забезпечувати надання належних медичних послуг, підвищувати якість охорони здоров'я загалом. Розробка й упровадження нового покоління освітніх стандартів для вищої освіти загалом і медичної зокрема, вочевидь, повинна враховувати й напруження, що мали місце в теорії та практиці професійної підготовки фахівців у минулому.

Вивчення історії медицини є невід'ємною частиною становлення лікаря, його самосвідомості, сприяє розумінню значення професії, статусу медика в суспільстві, стає важливим аспектом виховання етико-деонтологічних норм у майбутніх лікарів. Історичний приклад у контексті філософського осмислення життєвого уроку не потребує відтворення всіх історичних моментів минулого, але спонукає до роздумів, власних висновків. З 90-х років ХХ століття, коли відбувається перехід від предметної об'єктивізації змісту навчання до його соціокультурної і морально-духовної змістовності, актуалізуються нові педагогічні підходи до ефективного відтворення об'єкт-суб'єктних зв'язків у процесі навчання. Зміни освітніх парадигм, розуміння гуманізації як органічного поєднання професійного навчання й загальної освіти його суб'єктів, спрямованого на задоволення їхніх індивідуальних потреб, актуалізує нові підходи до використання історичних знань, методів історичного пізнання (запровадження курсів з історії науки й техніки, історії медицини, філософії історії тощо).

Аналіз останніх досліджень. Методологічні засади змісту історії медицини на сьогоднішній день ще не стали предметом ґрунтовного дослідження. Однак це не означає, що до них відсутній будь-який інтерес у наукових колах і вони залишаються на периферії історичної дидактики. Вибір дидактичної концепції при навчанні іноземних студентів історії медицини потребує теоретичного обґрунтування.

Дослідженням у галузі історії медицини присвячені роботи таких українських вчених, як С.Верхратський, Ю.Вороненко, Я.Ганіткевич, О.Голяченко, П.Заблудовський, В.Москаленко, Ф.Ступак та інші. Із запровадженням у Вінницькому національному медичному університеті ім.М.Пирогова (ВНМУ) навчання англійською мовою дослідження з історії медицини на кафедрі соціальної медицини та організації охорони здоров'я здійснювалися під керівництвом професорів О.Очередыко та О.Процек [5].

Мета статті – обґрунтувати дидактичну концепцію навчання англійськомовних студентів історії медицини у вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Загально-навчальним планом передбачено викладання дисципліни «Історія медицини» для студентів медичного факультету в першому семестрі першого курсу. До годин аудиторних занять входять 5 лекцій. Зі зміною навчально-тематичного плану з історії медицини, коли кількість практичних занять була збільшена з 7 до 10, значно розширився обсяг матеріалу, який викладається на аудиторних заняттях. Тематика практичних занять складається з наступних тем: історія університету, історія медицини як науки, медицина рабовласництва та медицина епохи феодалізму, історія медицини України, медицина Нового часу. Потрібно звернути увагу, що одне з занять присвячене вивченню медицини Нового часу, зародженню та розвитку асептики, антисептики, анестезіології, становленню хірургії як науки, життю та професійній діяльності М.Пирогова. Заняття з цієї теми проводиться на базі Національного музею-садиби М.Пирогова у передмісті Вінниці.

Для розробки наукових основ навчання англійськомовних студентів у вищих навчальних закладах необхідно обґрунтувати відповідну дидактичну концепцію. При побудові навчального процесу потрібно спиратися на принцип урахування вікових та індивідуальних особливостей студентів. Застосування принципу гуманізації навчання означає створення умов для формування кращих якостей і здібностей студента. Принцип активності й творчої самостійності студентів та їхньої відповідальності за результати навчально-пізнавальної діяльності передбачає активність студентів при спрямовуючій та стимулюючій ролі викладача. Принцип поєднання конкретного й абстрактного (наочності) у навчальному процесі вищої школи ґрунтується на демонстрації конкретних предметів, явищ, процесів, моделей або їх образних відтворень («Краще один раз побачити, ніж сто разів почути»).

Темою першого заняття з історії медицини передбачене знайомство з історією та сучасною структурою університету. Особлива увага при обговоренні цієї теми приділяється як історичним етапам становлення медичної освіти на Поділлі, так і вченим, які здійснили найбільш вагомий внесок у розвиток Alma Mater. Звертається увага на основні етапи становлення форм навчання для іноземних студентів: початок підготовки у 1961 році, заснування факультету підготовки іноземних громадян, започаткування навчання англійською мовою тощо. Наводиться також список держав, представники яких навчалися у ВНМУ ім. М. Пирогова. Ця тема з особливою цікавістю сприймається іноземними студентами,

збільшує їхню повагу до рідного вищого навчального закладу.

Історія медицини, по суті, є інтегральною дисципліною, що висвітлює етапи становлення медичної теорії та практичної майстерності в різних частинах світу. Інтегральність та інтернаціональність історії медицини можна підкреслити й викликати більшу зацікавленість студентів у предметі при вивченні медицини епохи рабовласництва, середніх віків і нового часу.

Зокрема, звернути увагу на відомі історичні факти про військові походи арабів в середині VII – на початку IX століть, які завершилися завоюванням країн Близького та Середнього Сходу, Північної Африки й створенням Халіфату. Відбулось взаємозбагачення культур і формування середньовічної арабської культури. В другій половині IX–X століть народи Середньої Азії та Персії звільнились від арабського панування, і їхня наука, культура, медицина почали стрімко розвиватися.

До наших часів дійшло близько 240 наукових праць («Книга зцілення», «Книга рятування», «Вказівки та настанови», «Книга знання», «Канон лікувальної науки» з п'яти книг тощо) з 450, написаних у 1000–1037 роках видатним вченим Середньої Азії Абу Алі ібн Сіною (Авіценною), з таких галузей науки, як філософія, медицина, логіка, психологія, природознавство, астрономія, математика, хімія, етика, біологія тощо. Так у першій книзі «Канона лікувальної науки» ібн Сіна зазначав, що в класичних науках пізнання речей отримується через пізнання причин і джерел, якщо вони їм властиві, або через пізнання їхніх проявів і обов'язкових істотних ознак.

На його думку, причини бувають чотирьох видів: матеріальні, дієві, формальні й кінцеві [1]. Матеріальними в діяльності індивіда є органи людини, їх стан. Дієві причини впливають на стан людини: повітря, вода, їжа, напої, країна проживання, житло. До формальних належать характер і темперамент, психічні особливості людини. Кінцевими є дії. Авіценна ретельно виклав поняття природи (врівноважена, неуврівноважена); сил (душевні, природні та тваринні). Він також розглянув загальні питання збереження здоров'я; виховання дитини з моменту народження, при переході в підлітковий вік, у період змузнення (фізичні вправи та процедури, режим харчування, пиття, відпочинку та активних дій); режиму життя людей похилого віку; зміни місць проживання та режимів життя мандрівників (втома, перегрів, переохолодження, обмороження, харчування) [1].

Щоб активізувати цікавість студентів до історії зародження й становлення медицини на їхній батьківщині, пропонується індивідуальна робота у вигляді підготовки реферату як з фіксованого переліку тем, так і на самостійно обрану тематику. Студенти самотужки здійснюють пошук літератури з теми їхнього дослідження. Після підготовки реферату та невеликої доповіді студента з обраної тематики, відбувається її обговорення всією групою. Англomовні студенти відрізняються відповідальністю при проведенні досліджень (зазвичай, до збору матеріалів залучаються члени їхніх родин на батьківщині, зокрема, Перу та Нігерії), творчим нестандартним підходом до підготовки доповідей, та активною участю у обговоренні.

Серед додаткових тем, що були впроваджені з розширенням тематичного плану – окремими темами винесено історію медицини України, життя та творчість М. Пирогова. Історія медицини України викладається з урахуванням міждисциплінарних зв'язків при вивченні курсів історії України, філософії тощо, що значно полегшує опанування знань з цих дисциплін. Адже видатний вчений, хірург і анатом, М. Пирогов відомий і як педагог-новатор. У дореволюційній педагогічній літературі його не випадково іменували великим цілителем тіла й вихователем душі, а його роздуми про шляхи духовного вдосконалення – педагогічною проповіддю.

Самовіддане служіння медицині (М. Пирогов був військовим хірургом під час Кримської військової кампанії, керував общиною сестер милосердя, організував роботу шпиталів тощо), критико-аналітичний світогляд ученого й освітянина утворили міцний духовний фундамент його виховної концепції. У програмних документах (проект Положення про початкові народні училища, гімназії, статuti університетів) М.Пирогов пропагував самовіддане щиросердне служіння Батьківщині, яке починається з усвідомлення кожною особистістю почуття власної гідності, прийняття нею самоцінності свободи як основного морального імперативу. «Всі, хто готується стати корисними громадянами, – відзначав М.І. Пирогов, – повинні спочатку навчитися бути людьми» [2, с. 29-51].

М. Пирогов був першим з вітчизняних педагогів, хто в другій половині XIX століття загострив увагу на проблемі духовності як методологічної основи навчання та виховання. На думку К. Ушинського, у статтях М. Пирогова «показується весь той тісний зв'язок, що існує між вихованням і філософськими науками, якого в нас багато хто не хоче зрозуміти. М. Пирогов поглянув на справу виховання з філософського погляду й побачив у цьому не питання шкільної дисципліни, дидактики або правил фізичного виховання, а найглибше питання людського духу – «питання життя», і справді, це не тільки питання життя, а найбільше питання людського духу» [4, с. 180].

У 1856-1861 роках він очолював Одеський та Київський навчальні округи, а в 1862-1866 роках

керував за кордоном підготовкою молодих вітчизняних учених до професорської діяльності. В цей період ним були написані відомі педагогічні праці, серед них: перше публічне звернення до педагогічної теми – стаття «Питання життя», статті «Бути і здаватися», «Університетське питання», «Листи з Гейдельберга» та три промови «Прощання з Києвом». У садибі «Вишня» були написані записки останніх років «Питання життя. Щоденник старого лікаря».

На думку М. Пирогова, попечитель не лише начальник, але й він ще місіонер, який діє не наказом, а переконанням. Учений порівнює працю попечителя із зусиллям землероба, який засіває поле навесні. Як місіонер, він звертається до питань формування духовного досвіду людини, продовжує розпочаті ще філософами античності пошуки свободи людського духу. Дослідження вченим внутрішнього світу молодої людини й ролі педагога в його формуванні актуальні й сьогодні. М. Пирогов у педагогічних статтях звертає увагу громадськості на проблеми виховання в часи трансформації свідомості суспільства. Він відзначає, що такі негативні явища, як втрата відчуття гідності, жертвовності під впливом «різко вираженого матеріального, майже торгівельного прагнення» неминуче призводять до егоїстичної внутрішньої позиції, яка веде до загальної роз'єднаності людей, коли важко порозумітися у розв'язанні багатьох проблем, що виникають.

Будучи медиком, М. Пирогов доводив, що гуманітарні предмети в гімназії й університеті так само важливі, як і природничі цикли, оскільки це розкриває духовно-моральну сторону нашого життя. Із продовженням диференціації і спеціалізації наук значення гуманітарних знань як засобу підтримання моральності в суспільстві зростає. На думку ученого, тільки людина з високими моральними переконаннями здатна протистояти спокусам сучасного суспільства (кар'єризму, лицемірству, надмірній корисливості). Інакше збережеться роздвоєння особистості на «бути» і «здаватись», що є шкідливим для самої людини. Виховання щирості й відвертості душі – це таке виховання, щоб вона, розвиваючись, не роздвоювалась і не втрачала своєї щирості – ось той критерій істинності змісту виховання, який обґрунтував просвітник.

Основою виховного впливу вважав шанобливе, щире ставлення до вихованця, що спирається на глибокі знання вікової психології та фізіології. Вищим проявом педагогічного гуманізму називав здатність педагога «дивитися на духовну сторону життя юнака і дитяти, як на святий храм», самоцінний по суті [3, с. 181]. Цей храм треба берегти, вдосконалювати, зміцнювати, не дозволяти брехні й блюзнірству проникати в нього. Педагог був переконаний, що внутрішній світ людей різних за віком своєрідний завдяки уяві. Тому вихователь не повинен нав'язувати поняття й логіку «дорослого» життя, а намагатися зрозуміти уяву вихованця й допомогти дійти істини на основі уже сформованих моральних імперативів.

Порівняння сприйняття світу в юному й зрілому віці сприяють розв'язанню ще одного завдання, що є необхідним для бачення цілісної картини світобудови – подолання однозначної лінійності часу. Наставник, який хоче зробити людьми своїх вихованців, віддає перевагу духу над формою, живій думці над мертвою буквою. Він бачить в науці не тільки збірник знань, а й могутній засіб впливу на моральну сторону виховання. Реалізуючи виховну мету, вчитель не примусить дитину вивчати науку одними вустами, але направить її на розвиток тієї чи іншої душевної здібності.

М. Пирогов уважав, що найдієвішим засобом духовно-морального виховання є приклад вихователя, педагога, наставника, тому й до особистості викладача висував високі моральні вимоги. Педагог зобов'язаний нести відповідальність за результати навчання. В «Листах з Гейдельберга» він пише, що вчитися повинен лише той, хто хоче вчитися. «Але хто хоче в мене вчитися, той повинен чому-небудь навчитися – це моя справа – так повинен думати кожен сумлінний викладач» [3, с. 384–408]. Велике значення він надавав також самостійній праці вчителів з підвищення рівня знань і вдосконалення своєї майстерності. З цією метою запровадив взаємні відвідування уроків та обмін досвідом.

У 1865 році в Одесі за ініціативи М. Пирогова на базі Рішельєвського ліцею було засновано Новоросійський університет, який з 1933 року отримав назву Одеського університету. З початку своєї діяльності університет мав історико-філологічний, фізико-математичний, юридичний і медичний факультети. Серед випускників і викладачів університету багато видатних вчених: Ілля Мечников – біолог, професор зоології та порівняльної анатомії; Данило Заболотний – мікробіолог і епідеміолог, один з засновників вітчизняної наукової епідеміології; Олександр Богомолець – патолофізіолог, академік та президент Академії наук України. З Одеським університетом була тісно пов'язана діяльність М.Зелінського, І.Сеченова, В.Філатова та інших видатних вчених.

Проведення занять в музеї-садибі Миколи Пирогова є обов'язковим для студентів усіх мов навчання. Не є винятком і англомовні студенти. Спеціально для них проводиться екскурсія англійською мовою гідом, котрий чудово володіє матеріалом, а зали музею оснащені інформаційними табличками з

англійським текстом. Студенти з великою цікавістю вивчають біографію вченого, а на його прикладі й медицину та педагогіку ХІХ століття, адже під час заняття співробітниками музею надається цікава та всеохоплююча інформація про епоху в яку жив і працював М.Пирогов.

Студенти оглядають експозицію будинку вченого, слухають розповідь про всі етапи життя та основні педагогічні та медичні досягнення знаного медика. Окремо відвідують будинок-аптеку, де оглядають приймальню хірурга, операційну та експозицію аптечного приміщення. Особливої реалістичності цій частині екскурсійної програми надають воскові фігури, що зображують пацієнтів Миколи Івановича, його помічника, самого вченого та аптекаря за роботою.

Цікава суб'єкту навчання інформація викликає психологічні реакції здивування («Невже так було!»), упізнання соціально-побутових об'єктів, облич тощо («Я про це знаю, ці люди мені відомі!»). Історичне знання як механізм міждисциплінарності, інструментальний засіб процесу пізнання, виявляється ефективною складовою змісту навчання – носієм духовного та професійного збагачення, формує відношення до культурної спадщини як історичної пам'яті про людські досягнення. Приховане вагання («Чи я так зможу?») перетворюється на впевненість у власних силах. На це спрямовується відтворена атмосфера єдності та діалогу між поколіннями. Студент як суб'єкт навчання прагне стати суб'єктом історичного процесу.

У церкві Святого Миколая за півтора кілометра від будинку, де жив видатний хірург, знаходиться його усипальня. Студенти з особливою цікавістю й пошаною відвідують склеп із забальзованим тілом видатного науковця, що прославив на весь світ не тільки свою країну, а й рідне Поділля, обравши садибу «Вишня» під Вінницею для проживання. Завдяки талановитому педагогу та медику М. Пирогову Вінниччина перетворилась на осередок медичної науки, на теренах якої був заснований медичний університет, названий його ім'ям.

Висновки. Застосування принципів гуманізації навчання, активності та творчої самостійності студентів та їхньої відповідальності за результати навчально-пізнавальної діяльності в процесі професійного становлення дозволяє значно покращити підготовку англомовних студентів з дисципліни «Історія медицини».

Література

1. Абу Али ибн Сина. Канон лечебной науки / Абу Али ибн Сина. – Ташкент : Фан, 1985. – 768 с.
2. Афонский А.П. Н. И. Пирогов, его жизнь и педагогическая проповедь / А. П. Афонский. – М., 1911. – С. 29-51.
3. Пирогов Н. И. Школа и жизнь / Н. И. Пирогов // Избранные педагогические сочинения. – М.: Педагогика, 1985. – 496 с.
4. Ушинський К. Д. Педагогічні твори М. І. Пирогова / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори в 2-х т. – К.: Рад. школа, 1983. – Т.1. – С. 134 – 181.
5. Methodical recommendations to course of lectures on history of medicine for first year foreign students / [О. М. Ocheredko, О. G. Procek, О. М. Krekoten, etc.]. – Vinnytsya : VNMU, 2007. – 96 p.